

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛОГІСТИКИ ТА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

© Вороніна Р.М., 2008

Розглянуто систему фінансового моніторингу в Україні та світі. Досліджено основні логістичні функції і поняття, а також використано логістичний підхід у сфері фінансового моніторингу. Запропоновано ширше використання логістичних прийомів для протидії відмиванню “брудних” коштів та фінансування тероризму. Проаналізовано взаємозв'язок логістики та фінансового моніторингу та запропоновано його поглиблення.

Financial monitoring system in Ukraine and in the world is examined in the article. Main logistic function and concepts are researched. Logistic approach is used in the sphere of financial monitoring. Broader usage of logistic methods for anti-money laundering and terrorism financing is proposed. Interrelation between logistics and financial monitoring is analyzed and its deepening is proposed.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства, інтеграція всіх його сфер, глобалізація диктує необхідність інтегрованого вивчення наук та життєдіяльності. Тільки на перетині різних галузей можна виокремити нові тенденції та запропонувати нові рішення. Нові стратегії і науки проникають в сфери, де раніше не використовувались, а нові загрози стимулюють активну діяльність для їхнього подолання. Межі простору і часу втрачають свій вплив, а це створює як нові можливості, так і загрози.

Логістика виникла як відповідь на виклики ринку, як засіб оптимального вирішення нових проблем переміщення матеріалів і товарів; як засіб досягнення важливої тривалої конкурентної переваги; як засіб забезпечення перспектив розвитку [8, с. 5]. Вона проникла у різні сфери життя суспільства, а її принципи почали використовуватись у нетипових для неї галузях.

Фінансовий моніторинг в Україні є новою і малодослідженою сферою, він починає формуватись як наука, але для окремого спеціалізованого кола осіб. Фінансовий моніторинг теж виник як виклик глобалізованого світу і теж формує свої принципи та засоби. Проте нові рішення потребують часу для перевірки їхньої ефективності, тому варто використати рішення із інших сфер, де їхня дієвість була доведена часом. Логістичні прийоми можуть бути корисними в сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів, оскільки вони враховують тенденції глобалізації та індивідуалізації, а також регіональні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці досліджують як сферу логістики, так і сферу фінансового моніторингу, проте ці дослідження не перетинаються, а вивчаються окремо для кожної галузі. Ще виникають спірні питання щодо існування поняття “фінансової логістики”, не кажучи вже про логістику в фінансовому моніторингу. Тому таке дослідження є новим.

Під час написання цієї статті аналізувалась література з логістики таких науковців, як С.В. Крикавський, Н.І. Чухрай, А.М. Гаджинський, де найкраще розкрито основні логістичні поняття та принципи [8, 9].

З фінансового моніторингу проаналізовано літературу таких авторів, як С.Г. Гуржій, С.М. Ключке, В.М. Кірсанов, Я.В. Янушевич, які входять до керівництва Державного комітету фінансового моніторингу України і, якими відповідно найкраще систематизовано теоретичні і практичні питання фінансового моніторингу в Україні [6, 10]. Крім того, розглянуто публікації стосовно фінансового моніторингу та боротьби з відмиванням грошей інших установ та науковців,

як, наприклад, Д.А. Леонов, С.М. Яровий, С.О. Дмитров, А.К. Бекряшев, Й.П. Белозеров, С.М. Єчмаков [5, 7, 11]. Автором також було проаналізована інформація з сайтів суб'єктів фінансового моніторингу – як українських, так і іноземних [12, 13, 14, 15, 16]. Виконані дослідження дають змогу зробити висновок про необхідність глибшого наукового вивчення та розроблення необхідної методологічної бази та інструментарію фінансового моніторингу. Оскільки в більшості джерел розглянуто законодавчу базу та практичні аспекти протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, існує необхідність в науковому обґрунтуванні і розробленні концепцій та методології фінансового моніторингу. Тому як один із кроків наукового підходу до інструментарію фінансового моніторингу використаємо логістичні принципи.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є обґрунтування впровадження інструментаріїв та принципів логістичного управління в систему фінансового моніторингу. Крім того, тут вперше проаналізовано взаємозв'язок логістики та фінансового моніторингу, використано понятійний апарат логістики у формуванні системи боротьби з легалізацією злочинних доходів, отриманих злочинним шляхом. В статті також проведено паралелі між об'єктами логістичного управління, їхніми функціями та завданнями й об'єктами та суб'єктами фінансового моніторингу та їхніми функціями і завданнями.

Виклад основного матеріалу. Тісний взаємозв'язок логістики з фінансовим моніторингом та його основним призначенням – боротьбою з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, виявляється ще у самому визначенні логістики. Якщо розглянути дефініцію “логістики” 7R: зробити доступним відповідний продукт відповідної кількості та у відповідному стані у відповідному місці у відповідний час відповідному клієнтові з відповідними витратами [8, с. 13], то у всіх інтерпретаціях цього визначення наявні такі ключові ознаки, як: товар, місце, час, витрати обслуговування. У разі “відмивання” таким товаром є кошти, отримані злочинним шляхом, а їхній стан, відповідно, може бути або готівка або безготівкові кошти на рахунку чи кошти, перетворені на цінні папери, нерухомість або інші ліквідні активи, які забажає клієнт. Відповідне місце і час теж визначає злочинний замовник, клієнт бажає отримати свої кошти легалізованими найефективнішим способом з найменшими витратами і ризиками. Отже, споживач, хоч і злочинний, теж бажає використовувати логістичні принципи для задоволення власних потреб і, хоча в цьому випадку більше використовується фінансова логістика, вона теж ґрунтується на тих самих принципах. Якщо пов'язати дефініцію 7R із фінансовим моніторингом, то товаром буде інформація про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу. Вона повинна бути надана у відповідний час, визначений законодавством, відповідному клієнтові, тобто уповноваженому органу. Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” встановлено, що інформація про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, повинна бути надана уповноваженому органу не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації [1]. Інформація надається у відповідному стані, тобто у певному електронному або паперовому вигляді, який теж визначений законодавчими актами, а саме наказом Держфінмоніторингу № 48 “Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та Інструкції щодо їх заповнення” від 13.05.2003 р., Постановою Правління НБУ від 04.06.2003. № 233 “Про затвердження складу реквізитів та структури файлів інформаційного обміну між спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та банками (філіями)”, наказом Держфінмоніторингу України від 28.09.2004 р. № 122 “Про запровадження Порядку присвоєння ідентифікатора суб'єктами первинного фінансового моніторингу для подання інформації Держфінмоніторингу України та подання інформації в електронному вигляді суб'єктами первинного моніторингу, які не є банками”. Основна відмінність полягає у витратах обслуговування, які у фінансовому моніторингу не визначаються.

Розглянемо визначення логістики, яке використовують провідні науковці: логістика – це наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в

економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками. [8, с.15] Відмивання грошей на замовлення клієнта є також управлінням потоками. Ці потоки переплітаються, перетворюючи фінансові на матеріальні і навпаки, та супроводжуючи їх інформаційними. В такій ситуації економічні системи, як правило, розглядаються на макрорівні, на рівні багатьох країн, адже тільки так можна ефективно легалізувати злочинні доходи. Хоча невеликі суми можуть проводитись і на рівні країни і регіону. Проте в будь-якому разі система, в якій ці всі процеси відбуваються, ґрунтується на ефекті синергічного зв'язку і забезпечує більший приріст загального ефекту кооперованих дій елементів системи, ніж сума ефектів тих самих елементів, що діють незалежно. Що стосується фінансового моніторингу, то у такому разі аналізують інформаційні потоки стосовно фінансових і матеріальних потоків, але і тут спостерігається синергічний ефект, оскільки ефективність системи визначається спільними зусиллями всіх її учасників (рис. 1).

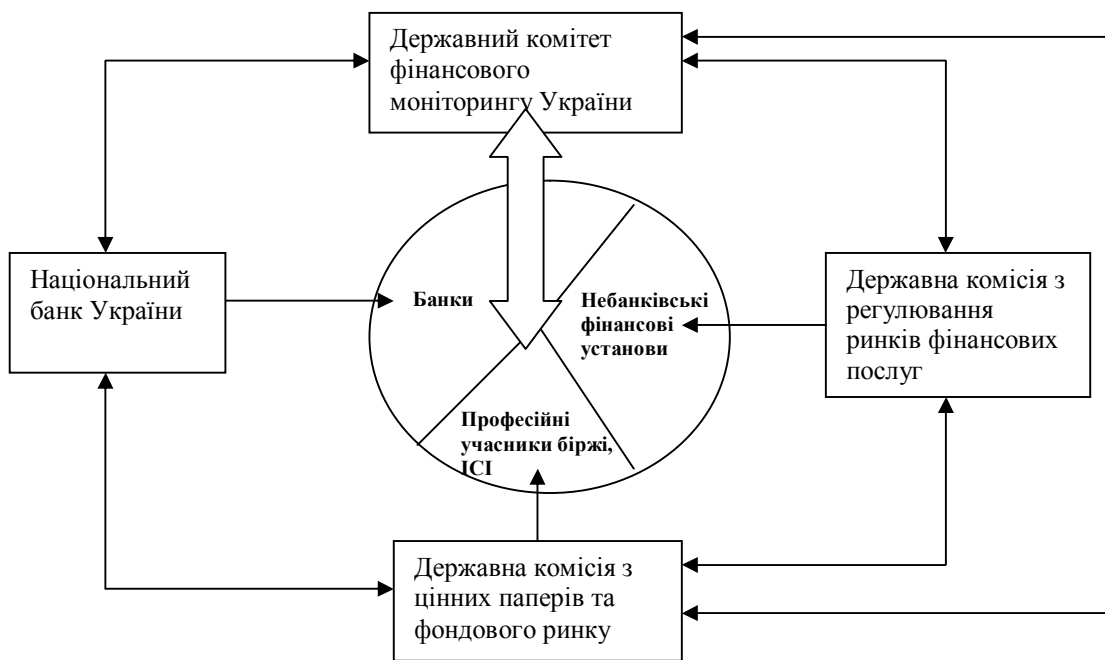

Рис. 1. Взаємодія у системі фінансового моніторингу
Джерело: [10, с.133]

Ще одним популярним визначенням, яке можна використати для аналізу, є таке: “Логістика – це процес управління достатнім та ефективним (з точки зору витрат та часу перебігу) потоком запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, послуг, фінансів та супроводжуючої інформації від місця виникнення цього потоку до місця його споживання (включаючи приймання, відправлення, внутрішнє і зовнішнє переміщення) з метою повного задоволення потреб споживачів” [9, с. 9]. Під час легалізації злочинних доходів вони можуть проходити всі стадії перетворення, що використовуються в цьому визначенні, – від фінансів до продукції та послуг з метою задоволення потреб споживачів. Причому процес управління теж повинен бути достатнім та ефективним. Хоча здебільшого основним потоком є фінансовий, а матеріальний та інформаційний є супроводжуваними, вони теж займають важливе місце і використовують класичні логістичні функції складування, транспортування тощо.

Проаналізуємо загальні риси логістики [8, с. 14]:

- § часово-просторова трансформація предмета потоків;
- § інтеграція функцій планування, керування, організування і контролювання логістичних процесів;
- § супроводження потоків товарів потоками інформації;

§ орієнтація на критерій ефекту і ринкової корисності, пов'язаної з реалізацією поставок, та критерій раціоналізації структури витрат;

§ виокремлення сфери і структури предмета логістичної діяльності.

Ці риси співвідносяться із рисами легалізації злочинних доходів, оскільки з ними, як і з предметом потоків, теж відбувається часово-просторова трансформація. Фінансові активи можуть перетворюватися на матеріальні і потім знову на нематеріальні. Інтеграція функцій теж слугує запорукою успіхів, оскільки необхідне чітке і контрольоване управління потоком на всіх етапах. Стосовно інформації, то ця риса є надзвичайно важливою, тому що саме інформація, що супроводжує здійснення всіх операцій, дає змогу відстежувати потік від замовника до кінцевого споживача, а при розслідуванні виявити бенефіціара активів. Раціоналізаторська структура витрат пов'язана з рівнем обслуговування, як і в логістичному обслуговуванні: чим він вищий, тим більшими можуть бути поточні витрати, але кращий кінцевий результат в ефективнішому задоволенні клієнта. Якщо говорити про виокремлення сфери і структури предмета логістичної діяльності і порівняти його із предметом боротьби з відмиванням “брудних” коштів, то варто відзначити, що сфера і структура боротьби із легалізацією злочинних доходів у різних країнах дещо відрізняються. В одних країнах боротьба з відмиванням грошей зосереджена на доходах від незаконних операцій, а в інших країнах – на доходах від кримінальної діяльності. Вибір роду діяльності, доходи від якої підлягають переслідуванню, залежить від бажання і здатності країни відслідковувати такі доходи, а також від відмінності у поняттях: “незаконна” і “кримінальна” діяльність, що використовуються в національному законодавстві. Проте більшість країн борються з відмиванням доходів від таких видів злочинів (як правило, важких), як торгівля зброєю, наркотиками, людьми, предметами старовини, людськими органами, тероризм, проституція, шахрайство, викрадення людей, шантаж, грабіж тощо.

Аналогом логістичному центру, який бере на себе значну частину логістичних операцій, при відмиванні грошей є конвертаційний центр, що також бере на себе значну частину операцій з відмивання і конвертації грошей у готівку. А у фінансовому моніторингу таким центром є уповноважений орган.

Зобразимо простий логістичний ланцюг і порівняємо його із ланцюгом відмивання грошей. (рис. 2 та 3).

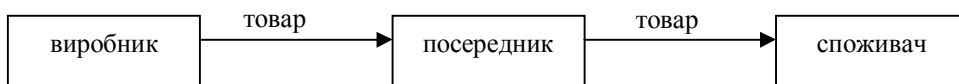

Рис. 2. Простий логістичний ланцюг
Джерело: власна розробка автора

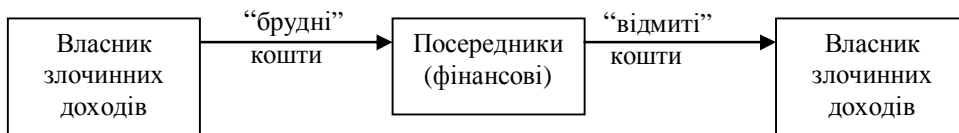

Рис. 3. Простий ланцюг “відмивання” грошей
Джерело: власна розробка автора

Отже, якщо порівняти ці два ланцюга, то у другому випадку споживачем і виробником, як правило, є одна і та сама людина, яка вливає злочинні доходи у фінансову систему та отримує легалізовані кошти. Хоча можливі інші варіанти, якщо кошти відмиваються на користь іншої особи чи, зрештою, кошти кладуться на рахунки членів сім'ї вигодоодержувача. Проте ініціатор ланцюга прямо пов'язаний із кінцевим споживачем, тоді як в логістичному ланцюгу це рідкість.

Як видно з рис. 1, товар переходить до посередника і далі цей товар переходить до споживача, а на рис. 2 гроші до посередника ідуть “брудні”, а до кінцевого споживача “чисті” чи легалізовані. В логістичному ланцюгу товар теж може видозмінюватись, якщо посередниками будуть компанії, що закуповують сировину і виробляють певні товари з неї для споживача або доповнюють у якийсь спосіб початковий товар перед тим, як відправити його кінцевому споживачу. Проте товар може залишатись у вигляді, в якому його направив виробник, коли посередником буде лише транспортна компанія. У другому ж випадку обов’язковою вимогою є те, що кошти повинні із злочинних перетворитись на легальні, тому можна говорити про їхню видозмінюваність. Проте якщо йдеться про їхнє перетворення на інші форми і ліквідні засоби, то це відбувається не обов’язково, іноді достатньо переказати їх через певні рахунки. В такому разі зміни виду і форми коштів не відбувається.

Для системи фінансового моніторингу можна побудувати свій ланцюг (рис. 4), який буде мати структуру, подібну до логістичного, проте без великої кількості посередників. У такому разі, на відміну від відмивання коштів, кількість посередників повинна бути зведена до мінімуму або до їхньої повної відсутності. Інтеграційні принципи, що є важливими у логістиці, є також необхідними для ефективного функціонування системи фінансового моніторингу. Поєднання державних органів у єдину систему боротьби з відмиванням “брудних” коштів є засадничою базою для ефективного функціонування цієї системи.

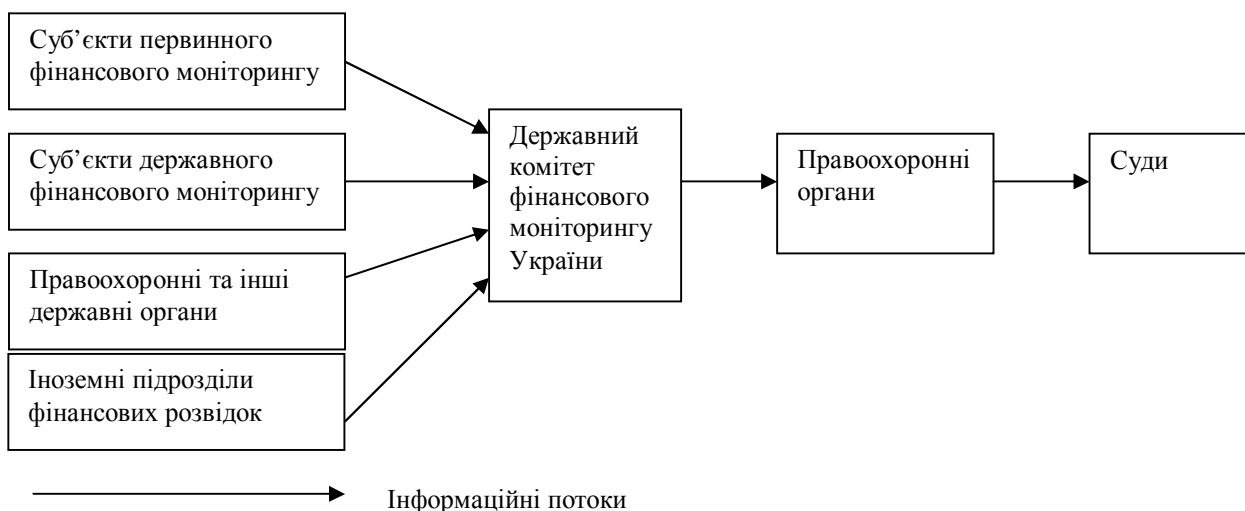

Рис. 4. Ланцюг національної системи фінансового моніторингу
Джерело: власна розробка автора

Проаналізуємо логістичні функції з погляду легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Основними логістичними функціями є: опрацювання замовлення, управління запасами, складування, транспортування і пакування. Звичайно, з фінансовими засобами не завжди можна здійснити всі ці операції в їхньому класичному розумінні. Проте, з іншого боку, можна управляти запасами коштів на рахунку або запасами ще “невідмитих” коштів для їхнього оптимального використання. Складувати кошти можна також на рахунку або декількох рахунках для їхнього ефективного використання, причому необхідно вибрати оптимальний вид рахунків, фінансові установи, вибрати вид фінансових активів, в яких найвигідніше буде зберігати кошти. Транспортування теж можна розглядати як переказ коштів, а пакування як величину траншів, оскільки, перевищуючи певну визначену маржу, можна бути виявленими контролюючими органами. Для транспортування важливо вибрати вид транспорту, а в нашому випадку платіжну систему чи комбінацію систем, оптимальний маршрут.

Стосовно використання логістичних функцій в організації фінансового моніторингу, то більшість з них чітко регламентовані і визначені законодавством. Управління запасами, збереження інформації, пов’язаної з фінансовими операціями, що підлягають фінансовому моніторингу, їхнє

передавання, транспортування, пакування та складування не вибирають залежно від рівня логістичного обслуговування, вони визначається законодавством і нормативними актами. Проте принципи ефективного та оптимального управління інформаційними потоками, використання часу, простору, мінімізації витрат та інші основи логістичного управління наявні в організації системи фінансового моніторингу загалом. Опрацьовують інформацію про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, спеціалісти аналітичного департаменту Держфінмоніторингу України, складування цієї інформації здійснюється в базі даних, а її транспортування відбувається електронними засобами захищеної мережі. Пакування можна розуміти як групування отриманої інформації за певними параметрами та характеристиками.

Всі ці принципи і правила необхідно відповідно розуміти і використовувати контролюючим органам для їхнього ефективного функціонування і вчасного виявлення та відслідковування злочинних доходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна говорити про глибоку інтеграцію логістики у всі сфери суспільства, а також про багатогранність логістичних понять, які можна використати у різних значеннях, та запозичити для нових наук. Для ефективної організації фінансового моніторингу та боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, потрібно звертатись до різних наук, до запозичення кращих методик опрацювання інформації, а також до ринку, який в конкурентному середовищі виробляє ефективні і дієві заходи боротьби за вплив, які можна використати для протидії злочинності. Такий інструментарій буде схожим на бенчмаркінг, що допомагає досягти кращих результатів, орієнтуючись на організацію функціонування не тільки представників своєї галузі, а й інших сфер. Тому необхідно підвищувати рівень знань працівників у сфері фінансового моніторингу і залучати до розроблення стратегій і заходів боротьби з відмиванням “брудних” коштів представників різних галузей.

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. 2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121- III. 3. Постанова КМУ від 26.04.2003 № 644 «Про затвердження Порядку реєстрації фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу». 4. Наказ Держфінмоніторингу від 24.04.2003 № 40 «Про затвердження Вимог до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму». 5. Бекряшев А.К., Белозеров Й.П. Електронний учебник к инновационному учебному курсу «Теневая экономика и экономическая преступность». 6. Гуржій С.Г., Копиленко О.Л., Янушевич Я.В. та ін. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти: – К.: Парлам. вид-во. 2005. – 216 с. 7. Дмитров С.О. та ін. Фінансовий моніторинг в банку: Навч. Посібник / За ред. С.О. Дмитрова, В.В. Коваленко. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2008 – 336 с. 8. Крикавський С.В. Логістика. Основи теорії: Підручник – 2-е видання., доп. і переробл. – Львів: Національний університет “Львівська політехніка” (ІВЦ “ІНТЕЛЕКТ +” ПЦДО), 2006 – 456 с. 9. Крикавський С.В., Чухрай Н.І., Чернописька Н.В. Логістика: компендіум і практикум: Навч. посібник. – К., Кондор, 2006. – 340 с. 10. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посіб. / С.Г. Гуржій, С.М. Ключке, В.М. Кірсанов та ін.; Держфінмоніторингу України. – К.: Такі справи, 2008. – 560 с. 11. Леонов Д.А., Яровий С.М. Фінансовий моніторинг у небанківських фінансових установах: Навч. посібник. – К.: УІРФР, 2006. 12. www.sdfm.gov.ua – сайт Держфінмоніторингу України. 13. www.bank.gov.ua – сайт Національного банку України. 14. www.egmontgroup.org.ua – сайт Егмонтської групи. 15. www.fatf-gafi.org – сайт ФАТФ. 16. www.imolin.org – Міжнародна інформаційна система з питань протидії відмиванню грошей.